

töjen yhteydessä. Teologiassa oppimisen kohteena voi olla esimerkiksi Jumalan ilmoitus, jolloin oletuksena on, että Jumalasta voidaan saada tietoa hänen oman itseilmoituksensa avulla. Tämä ei kuitenkaan estä hyödyntämästä konstruktivismin edustamia pedagogisia lähtökohtia. Teologiassa suuri haaste onkin suunnitella sellainen oppimiskokonaisuus, jossa konstruktivismi ei syö teologiaa eikä realismi oppijan etsimisen iloa. Tutkija olisi voinut pohtia näitä oppimisfilosofisia näkökulmia enemmän ja tuoda siten työhönsä mukaan tutkimuksen taustalla vaikuttavan tietojen ja todellisuuskäsityksensä.

Tutkimuksessa on selkeä teoriaisuus, joka rakentuu kirkkoherran johtamistehtävän ulottuvuuksista, opiskelijan oppimisprosessin itsesäätelyn ja kehittyvän minäkuvan aineksista. Valinnat ovat asiallisia ja tukevat esitettyjä tutkimusongelmia. Asikainen osaa hyödyntää teoriaosuutta hyvin myös tulosten raportoinnissa. Empiiriset tulokset tuodaan hyvin keskusteluun teoria-aineksen kanssa. Tutkimuksessa nousee vahvasti esiin johtajan sukupuoleen liittyvät kysymykset. Tutkija on toiminut aivan oikein antamalla tilaa tämän teeman käsitteilyyn aineistolähtöisesti.

Asikainen onnistuu tutkimustehtävässään ja luo tuloksillaan uutta tietoa kirkkoherran virkaan pätevästä johtamiskoulutuksesta ja siihen liittyvästä oppimisprosessista opiskelijoiden arvioimana. Kokonaisuutena väitöskirja tuo lisän kasvatustieteelliseen tutkimukseen, joka keskustelee myös teologisen tutkimuksen kanssa. Tutkija osoittaa työssään väitöskirjatyössä edellytettäviä taitoja: teoreettista tuntemusta, tutkimusmenetelmien hallintaa ja tulosten raportointitaitoa. Työllä on myös käytännön arvoa kirkon johtajakoulutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

KIRSI TIRRI
PROF., HELSINKI
HEIKKI RÄISÄNEN

The Rise of Christian Beliefs: The Thought World of Early Christians. Minneapolis: Fortress 2010. xxiv + 479 S.

Millaisia olivat ajatukset, jotka myöhemmin vakiintuivat kirkollisiksi opeiksi? Neljännesvuosisadan valmisteltu *opus magnum* on raiakas yritys kurkistaa kulissien taakse samaan tapaan kuin Tom Holménin ryhmän uusi sarja *Tätä on kristinusko*. Räisänen itsekin pitää tehtävää yhdelle miehelle toivottoman monumentaalisenä, mutta lisää vaikeuskerrointa tavoittelemalla samanaikaisesti suurta yleisöä ja akateemisia tutkijoita. Ainakin tämä onnistuu: näin selkokielisesti ja samalla asiallisesti ei ole ennen kirjoitettu vaikeista eksegeettisistä ongelmista. Myös kirjan taitto tekee lukemisesta miellyttävän kokemuksen. Ensimmäiset luvut tarjoavat yleistietoutta kristinuskon taustoista ja syntytilanteesta, loput porautuvat keskeisiin opillisiin aiheisiin. Pääosin ne perustuvat aiemmin julkaistuihin artikkeleihin, mutta kokonaisuus muodostuu eheäksi.

Erinomaisessa johdannossa Räisänen korostaa tieteellisen eksegeetiikan lähtökohtia, jotka jokaisen tutkijan olisikin hyvä allekirjoittaa. Tutkimuksen tulee olla kuvailevaa, ei tunnustuksellista tai normatiivista. Tekstien älyllisiä tai moraalisia ongelmia ei saa peitellä, ei liioin näkemysten monimuotoisuutta. Yli luonnollisten asioiden olemassaoloa tai toimintaa ei tutkita, käsityksiä niistä kylläkin. Ensimmäisten vuosien uskonollisia dokumentteja on tutkittava samoilla metodeilla kuin mitä tahansa tekstejä; niitä ei tule valikoida kanonisen statuksen perusteella. Siksi myöskään Paavalin asema ei saisi ylikorostua. Räisänen tosin pelkää, että näin hänelle pääsee käymään. Syystäkin: esimerkiksi kristittyjen myönteinen suhde pakanalliseen valtiovaltaan ei toki ollut Paavalin oivallus vaan Jeremiaalta asti periytyvä juutalainen linjaus. Omat kysymysmerkkini

teoksen kohdalla piirtyvätkin lähinnä kohtiin, joissa Räisänen ei tunnua noudattavan jotakin yllämainituista linjauksistaan.

Alun yleiskatsaus palvelee suurta yleisöä. Tutkijan näkökulmasta saman sivumäärän olisi voinut käyttää syventämään seuraavia lukuja, joissa monet perustelut jäävät tilanpuutteen vuoksi ohuiksi. Kahta kohderyhmää ajatellen kompromissin ymmärtää. On kuin lukisi laadukasta ja ajantasaista uskonnon oppikirjaa, joka kuvaa kristinuskon kasvualustaa toisen temppelin juutalaisuudessa ja hellenistisväriteisessä ympäristössä. Monien aihepiirien epäselvyydet tunnustetaan, kiistanalaisiin teemoihin ei juuri oteta kantaa. Jopa Apollonios Tyanalaisen elämäkerran merkitys evankeliumitutkimukselle jää auki. Lisäksi käsitettä ”kreikkalais-roomalainen” käytetään surutta. Paikoin Räisänen ylikorjaa vanhakanonaisia näkemyksiä. Fariseukset eivät tainneet olla niin totaalisen vilpittömiä, roomalainen miehitysvalta niin suosittua tai Galilea niin vapaa hellenistisistä virtauksista, mutta pääasia että takavuosien stereotyyppiat saavat kyytiä.

Kirjan pääosa pyrkii epämuodikkaan kiinnostavasti hahmottamaan varhaisten kristittyjen uskonollisia näkemyksiä. Taustalla on näkemys, että vaikkei kognitiivinen näkökulma ole uskonnossa tärkeintä, ideoiden vaikutusta varhaiskristillisen yhteisön elämään ei saa vähätelläkään. Uskonollisuuden havainnointi vain sosiaalisena ilmiönä ei riitä. ”Teologia” kuulostaisi sisäpiirin pohdinnalta. Siksi on parempi puhua ideoista, ajatuksista, vakaumuksista tai uskomuksista. Termiä ”kristitty” käytetään paremman puutteessa.

Teologisten teemojen paletti koostuu keskeisistä aiheista. Jatko-osaankin niitä riittäisi. Räisänen hahmottaa lähinnä parin ensimmäisen vuosisadan dokumenttien pohjalta, mitä Jeesus ja varhaiset kristityt ajattelivat maailman ja yksilön kohtalosta, synnistä ja pelastuksesta, Jeesuksesta, Hengestä,

juutalaisuudesta, pakanoista ja toisinajattelijoista. Jokaisen aihepiirin kohdalla hän esittelee omat teesinsä, mutta ennen muuta kuvaa oivaltavasti vallitsevaa tutkimustilannetta. Parhaimmillaan teos kyseenalaistaa luutuneita näkemyksiä ja herättää halun selvittää asioita tarkemmin. Se tuo esiin niitä ajatuksellisia jännitteitä ja kehityskäyriä, joita varhaisessa kristillisyydessä esiintyi. Esimerkiksi Jeesus-hahmon tietä Kapernaumin sananjulistajasta Khalkedonin jumalalliseksi hahmoksi kartoitetaan kiintoisesti. Jaakobin kirjeen ja Paavalin näkemyseroja vanhurskauttamisopista ei kaunistella eikä suurennella. Matkan varrella Räisänen torjuu monta nykytutkimuksen radikaalia mutta huonosti perusteltua teesiä, kuten että kuolleiden herättämistä viimeisenä päivänä olisi verrattu tyhjistä luomiseen tai että Jeesus olisi ollut kyynikkofilosofi. Useimmiten teos siis pitäytyy eksegetiikan perinteissä näkemyksissä.

Joskus kriittisempääkin otetta kaipaisi, mutta kukapa olisi näin laajan teoksen kanssa kaikesta yhtä mieltä. Räisänen selittää esimerkiksi ”minän” ongelmallista käyttöä Roomalaiskirjeen 7. luvussa vanhalla teesillä retorisesta tehokeinoista. Ei sellaista ollut. Antiikin retoriikassa voitiin käyttää ensimmäistä persoonaa kuvaamaan laajempaa ryhmää, mutta tapaa sulkea puhuja sen ulkopuolelle ei juuri tunnettu teatterin ulkopuolella. Tuskin Paavali siis saattoi luottaa siihen, että kun hän sanoi olevansa syntinen, kriittinen yleisö Roomassa uskoi hänen tarkoittavan jotakuta toista. Ratkaisua luvun ongelmiin tulisi etsiä muualta. Vähäisempi esimerkki: Räisänen pitää monen tutkijan tavoin Markuksen evankeliumia antiikin biografiana. Rinnastus kreikkalaiseen tragediaan olisi osuvampi, niin paljon yhteistä löytyy sekä rakenteesta että yksittäisistä tehokeinoista.

Astetta ongelmallisempia ovat jaksot, joissa Räisänen ajautuu kauas johdantonsa periaatteista. Tutkimusta ajankohtaistavat pai-

kein preskriptiiviset jaksot, kuten kolminaisuusoppia koskeva saarna tai arvio siitä, että historian Jumalaan on vaikea uskoa Auschwitzin jälkeen, eivät vaikuta neutraalilta uskontotieteeltä. Muuallakin syntyy joskus vaikutelma, että Räisänen arvioi Jumalaa tai Jumalan toimintaa, ei vain käsityksiä siitä. Kun Luukas kuvaa helluntain yliluonnollista ihmettä, hän on ”ilmeisesti” muuttanut kokemuksen luonnetta, ja muidenkin väitettyjen ihmeiden kohdalla Luukkaan voi ”hyvällä syyllä epäillä” sortuvan ”herkkäuskoisuuteen ja liioitteluun”. Vähemmän ilmeinen mutta mahdollinen vaihtoehto tutkijalle siis on, että nämä yliluonnolliset asiat tapahtuivat oikeasti?! Räisänen näkee lähetyskäsken (Matt. 28:18–20) heijastavan vasta Matteuksen sukupolven Jeesus-kuvaa, vaikka teksti väittää puhujaksi Jeesusta. Kuulostaa asialliselta, mutta tieteessä ei ole tapana ottaa kantaa siihen, sanoiko kuolleista herätetty jotakin vai ei.

Johdannossa Räisänen lupaa nähdä ideoilla käytäntöä muovavaa vaikutusta, mutta jatkossa hän pitää yleensä teologiaa jälkikäteen selityksenä käytännölle tai tapahtuneelle. Mutta jos esimerkiksi tie juutalaisuuteen avautui pakanoille Jeesukseen uskovien piirissä ensin käytännössä, esimerkiksi ekstaattisten kokemusten vuoksi, ja vasta sitten luotiin sopiva teologia, miksei vastaavaa tapahtunut muiden juutalaisryhmien parissa? Luontevampaa olisi ajatella, että heillä oli jokin idea, joka mahdollisti käytännön muuttamisen.

Räisänen ryydittää ajatusta jälkikäteen kehitetystä teologiasta toisella vanhalla teesillään, jonka mukaan varhaiskristillinen ajattelija tai ryhmä kompuroi sitä luodessaan. Molemmat selitykset ovat usein varteenotettavia vaihtoehtoja, mutta aksioomana ja ihanteena kumpikin arveluttaa. Kun käsiteltävät dokumentit edustavat meille vierasta kulttuuria ja outoa tekstintulkintaa, pitäisikö niistä nouseville ongelmille etsiä ensin selitystä omasta ymmärryksestä tai kysymyksenasette-

lusta? Se, etteivät monet Räisänen ristiriidoiksi tulkitsemat ilmiöt jaksollaisilta vaikuttaa, ei automaattisesti merkitse lukijan kyvyttömyyttä ”ottaa huomioon sitä mahdollisuutta, että apostoli voisi joskus puhua itseään vastaan”. Esimerkiksi kun Paavali pitää Jeesusta sekä ihmillisenä että jumalallisena, tämä ”vahva jännite” ei vain ole kovin yllättävä.

Teoksen suuri tavoite on kuitenkin toisaalla. Räisänen pyrkii osoittamaan, että varhaisessa kristillisyydessä vallitsi ”asenteiden ja ideoiden laaja monimuotoisuus” ja havaitsee tästä merkkejä kaikkialla. Teesissä on varmasti perääkin, mutta jokin kuvauksessa ei täsmää. Yksi virhelähde on mittakaavassa. Reilu peli varhaista toisinajattelua kohtaan ei saisi merkitä sen historiallisen aseman ylikorostusta. Räisänen rekonstruoi tasavertaisia oppia ja ryhmiä vähäistenkin fragmenttien pohjalta tai peilin kautta, Paavalin tai kirkkoisien harjoittaman stereotyyppisen polemiikin perusteella. Näin syntyy vaikutelma yleisestä opillisesta moniarvoisuudesta, vaikka seurauksista päätellen pääuoma virtasi muualla. Mikä olisi ollut vaihtoehto? Sekö, että kaikki säilyneet dokumentit olisivat samalla linjalla, ja esimerkiksi Uusi testamentti olisi muodostunut homogeeniseksi Markionin hahmottamalla tavalla?

Toinen keino luoda mielikuvaa opillisesta pirstoutuneisuudesta on *e silentio* -metodi. Jos jokin teksti ei mainitse tai korosta tiettyä teemaa, Räisänen päättelee, ettei kirjoittaja tuntenut sitä tai pitänyt sitä tärkeänä. Mikä olisi vaihtoehto? Sekö, että jokaisen akuuttiin tilanteeseen kirjoitetun kirjeen alusta löytyisi lyhyt katekismus, jossa kirjoittaja selvittää yleiset opilliset näkemyksensä?

Kolmas tapa luoda eroja Uuden testamentin sisälle on asettaa ”Jeesuksen” ajatukset vastakkain Matteuksen, Luukkaan ja muiden evankelistojen kanssa. Johdannossa Räisänen toteaa, että historiallisen Jeesuksen rekonstruointiin tulee suhtautua varauksella, mutta käy-

tännössä rohkeutta riittää. Lukija ihmettelee, mistä ja miten historiallisen Jeesuksen näkemykset kulloinkin nousevat.

Vastakkaiseen suuntaan osoitaville argumenteille ei juuri paltatillaa tuhlata. Räisänen esimerkiksi tuntee Richard Bauckhamin piirin keskustelua herättäneen teesin, jonka mukaan evankeliumikirjat oli suunnattu laajalle yleisölle, ei vain oman ryhmän tarpeisiin. Hän ei kuitenkaan esittele tai arvioi ryhmän monipuolista argumentaatiota, josta osa ansaitsisi huomiota. Vastaavasti Mikael Tellbe on tuoreessa monografiassaan *Christ-Believers in Ephesus* selvittänyt miten hyvinkin erilaiset näkemykset pysyivät saman seurakunnan sisällä, sillä yhdessä pitävät voimat olivat hajottavia suurempia. Samalla paikkakunnalla ei yleensä ollut teologisesti eri tavoin profiloituneita seurakuntia, ja tuloksena oli yksi kirkko. Tämä ei selity tosinajattelijoiden laajamittaisella vainolla tai heidän kirjoitustensa hävittämisellä, sillä sellaisesta ei ole näyttöä. Päinvastoin eri näkemykset säilyivät jopa Uuden testamentin sisällä.

Kaiken takaa kuulua tehtävänasettelun haasteellisuus, joka jää liian vähälle huomiolle: tavoitteena on hahmottaa opillista ajattelua teksteistä, joita ei kirjoitettu tätä varten. Parempiakaan lähteitä ei ole, mutta silti dokumenttien alkuperäinen luonne ja tarkoitus tulisi ottaa todesta. Räisänen etsii ”lähijääteltyjä teologisia periaatteita” psalmeista, ikään kuin runoilijoiden olisi tapana dokumentoida sellaisia. Hän löytää niitä Jeesuksen vertaus-ten sivujuonteista allegorisen lukutavan avulla: rikas mies ja Lasarus toimii raporttina kuoleman jälkeisen rangaistuksen yksityiskohdistä ja vertaus viimeisestä tuomios- ta lausuntona pelastuksen perusteista. Näin toki tekee moni muukin tutkija, mutta jos seudun tuolloista poliittista tilannetta selvitetäisiin vastaavalla tekniikalla, päädyttäisiin eriskummallisiin tuloksiin. Vertauksella on usein ”punch line” tai muu terävä viesti: muita

yksityiskohtia ei ole tarkoitettu aate- tai muunkaan historian lähde- materiaaliksi.

Opinkäsitteitä on myös paha puristaa tehokeinoista, joilla pyritään vaikuttamaan yleisön asenteisiin ja käytökseen. Tuntuu epäuskottavalta, kun Räisänen tulkitsee Paavalin eri yhteyksissä käyttämät retoriset strategiat ja teknikat kuvauksiksi apostolin sisäisestä ”painimisesta” (esim. Room. 9–11) tai yleispäteviksi oppilauseiksi. Vielä vaikeampi on vakuuttua siitä, että tutkija voisi tunkeutua tekstin läpi ”deep down” historiallisen kirjoittajan aivoihin. Selvimmin lähde- materiaalin kritiikintön käyttö näkyy käsiteltäessä Paavalin suhdetta Tooraan ja Israeliin, jolloin Räisänen on haluton reagoimaan hänen metodiaan kohtaan esitettyyn arvosteluun. Esittämästäni kritiikistä huolimatta, kirja tarjoaa huikeita ikkunoita varhaiseen kristilliseen ajatteluun.

LAURI THURÉN
PROF., JOENSUU

MICHAEL W. HOLMES
(ED.)

Society of Biblical
Literature Greek New
Testament. Atlanta,
GA: Society of Biblical
Literature 2010. xxiii+516 s.

Nestle-Alandin tekstilaitos (NA) on ollut Uuden testamentin tieteellisen tutkimuksen perustyökälu jo monta vuosikymmentä. Lähes kaikki tieteellinen työ on tehty olettaen tekstilaitoksen edustavan mahdollisimman autenttista Uuden testamentin tekstiä. Viime aikoina tekstikritiikin tutkijat ovat kuitenkin tulleet yhä tyytymättömämmiksi Nestle-Alandin tekstilaitokseen. Uuden testamentin tekstikritiikki elää uutta vaihetta uusien tutkimustulosten haastessa vanhemmat tulokset.

Osoituksena siitä, että uudet ja vanhat kysymykset on otettu jälleen esiin, Society of Biblical Literature julkaisi uuden kriittisen teks-

tilaitoksen (SBLGNT) Uuden testamentin alkutekstistä. Se poikkeaa 542 kertaa Nestle-Alandin tekstistä. SBLGNT palaa varhaisten Nestle-Alandin tekstilaitosten tapaan toimittamaan uusi tekstilaitos vertailemalla varhaisempia kriittisiä tekstilaitoksia toisiinsa. Tekstilaitosten väliset lukutapaerot ja tekstiä koskevat ratkaisut on kirjattu kriittiseksi apperaatiksi. Tässä mallissa käsikirjoituslähteet loistavat poissaolollaan, mikä ei välttämättä palvele nykyistä tieteellistä tutkimusta ilman käsikirjoituksia käsitteleviä lähteitä. Teos onkin tarkoitettu toimittajien mukaan autenttisemmän tekstin lisäksi eräänlaiseksi ”taskupokkariksi” niihin tekstikriittisiin ongelmiin, joita nykytutkijat edelleen pohtivat ja joissa ei vallitse yksimielisyyttä.

Esi- puheessa julkaisija perustelee uuden tekstilaitoksen laatimista tekstikritiikin nykytutkimuksella ja Uuden testamentin tutkijoiden parissa esiintyvällä passiivisella Nestle-Alandin tekstin hyväksymisellä. Julkaisija on tyytymätön siihen, että tutkijat eivät ota riittävästi tai ollenkaan huomioon käsikirjoitustradi- tiossa esiintyviä merkittäviä lukutapaeroja tai uusia tekstikriittisiä tutkimustuloksia, jotka tarkentavat käsitystä varhaisesta tekstistä ja auttavat hahmottamaan erilais- ten lukutapojen syntyyn ja kirkol- liseen käyttöön liittyviä historialli- sia syitä.

Uuden tekstilaitoksen pohjana on Westcott-Hortin (WH) teksti- laitos. Sitä on verrattu Tregellesin (Treg), Nestle-Alandin, Goodrich- Lukaszewskin (NIV) ja Robinson- Pierpointin (RP) tekstilaitoksiin. Näiden väliset lukutapaerot johtu- vat erilaisista tekstikriittisistä teo- rioista ja lähestymistavoista. West- cott-Hort ja Tregelles olivat kilpai- levia yrityksiä erottautua Textus Receptuksesta varhaisten käsikir- joitusten avulla. Goodrichin-Lukas- zewskin tekstilaitos on englannin- kielisen *New International version* (NIV) käännöksen taustalta löytyvä eklektinen teksti, joka eroaa Nestle- Alandin tekstilaitoksesta 231 kertaa. Robinson-Pierpoint pohjautuu By-